

Md. Muddassir Quamar, *Education System in Saudi Arabia. Of Change and Reforms*, Palgrave Macmillan, Singapore 2021, ss. 266.

Arabia Saudyjska od wielu lat odnotowuje wzrosty, gdy spojrzymy na wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego. Co za tym idzie? Wzrost nie tylko gospodarczy, ale także infrastrukturalny, zbrojeniowy i społeczno-kulturowy. W związku z tym należy także zadbać o poziom edukacji obywateli i pochylić się nad jej rozwojem, i tak też saudyjska rodzina królewska czyni. Od początku istnienia tegoż królestwa, czyli od jesieni 1932 r., po dziś dzień dokonano ogromnych zmian w systemie edukacji, ażeby obywatele w przyszłości mogli być wybitnymi fachowcami, cenionymi na całym świecie, którzy będą pracować nie tylko na swój splendor, ale również promować jakość edukacji i nauki oraz państwo saudyjskie. Jednak jak każdy kraj, tak i Arabia Saudyjska musi zmagać się z pewnymi kłopotami, o których wspomniał między innymi autor zaproponowanej do omówienia publikacji. Doktor medycyny (Md.) Muddassir Quamar dokonał w swojej książce *Education System in Saudi Arabia. Of Change and Reforms* krótkiej, acz treściwej i fachowej analizy rozwoju systemu oświaty w Arabii Saudyjskiej, wskazując na jej wady i zalety. Praca składa się z 10 rozdziałów (wraz ze wstępem oraz zakończeniem).

Autor we wstępie wspominał o kilku istotnych aspektach w kontekście nauczania. Na przykład słusznie zauważył, iż: „Pomimo swojej uniwersalnej atrakcyjności i znaczenia we wszystkich kulturach i społeczeństwach, edukacja jest nie powszechnie dostępna dla wszystkich. Stopień osiągnięcia i jakość edukacja jest bardzo zróżnicowana w różnych regionach i społeczeństwach” (s. 1). Jako przykład na kanwie raportu ONZ dot. nauczania wskazał m.in. na takie kraj jak: Chiny, Japonia, Korea Południowa, Rosja, Brazylia, Indie, RPA itp. itd. Pierwszym rozdział książki jest zatytułowany *Society and Social Change*. Przypomniano w nim, jaką długą i wieloaspektową drogę przemian społeczno-politycznych przeszło królestwo saudyjskie. Autor omawianej

pracy doszedł do wniosku, iż to sprawiło, że nastąpiło zmniejszenie dysproporcji pod względem dostępności do edukacji i innych ważnych kwestii (s. 14). Zaproponował też, aby w kontekście rozwoju edukacji i nie tylko, podzielić ten proces na pięć szerokich faz: wczesna faza pod rządami założyciela króla Ibn Sauda (1932–1953); środkowa faza, która wyznaczyła początek ery naftowej (1953–1970); era planowanego rozwoju, która zbiega się z ropą okres boomu (1970–1991); faza po kryzysie kuwejckim (1991–2005); oraz faza globalizacji (2005–2020) (s. 16). Oczywiście propozycja Quamara jest dobra, lecz można zaproponować inną wersję tych faz. Na przykład fazę po kryzysie kuwejckim można rozpocząć od 1991 r., lecz zakończyć na roku 2000, czyli na końcu XX w., kiedy jeszcze nie nastąpiła ogromna zmiana w krajach arabskich oraz na całym świecie. W 2001, roku pamiętnym, w którym 11 września doszło do ataku na WTC, co pociągnęło za sobą nie tylko zmiany w spostrzeganiu kultury muzułmańskiej i świata arabskiego, ale również doprowadziło do rozpoczęcia globalnej walki z terroryzmem. W następnym rozdziale Quamar potwierdził to, wskazując, iż: „Ataki z 11 września w Stanach Zjednoczonych miały wpływ na kolejny aspekt systemu edukacji – podżeganie do ekstremizmu i radykalizm, które wysunęły się na pierwszy plan i wywarły międzynarodową presję na monarchię, by podjęła kroki naprawcze” (s. 74). Tak więc tę fazę można nazwać fazą przemian społeczno-politycznych, które dotknęły również Arabię Saudyjską i potrwały do 2009 r., czyli do chwili, kiedy to król Abdullah zastąpił konserwatystów w religijnym establishmentie, sądownictwie i systemie edukacyjnym bardziej postępowymi urzędnikami. O kolejnych latach, od 2010 do 2020, można mówić jako o dekadzie postępujących zmian na świecie oraz w Domu Saudów.

W następnym rozdziale, *Policy Approaches to Education*, autor pochylił się nad wpływami religijnymi na system edukacji, bardzo uzależniony od decyzji podejmowanych przez konserwatywnych dostojników muzułmańskich, którzy z dekady na dekadę zaczęli zmieniać swój pogląd nt. edukacji dziewczynek, dziewcząt, kobiet, tak że ostatecznie pozwolono im pobierać kształcenie. Jednak gdy spojrzymy na rok 2020, to oczywistym jest, iż w kwestii edukacji płci żeńskiej w Arabii Saudyjskiej jest jeszcze wiele do poprawienia. Wciąż widać dysproporcje między kobietami a mężczyznami, którzy stanowią nadal większość w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i szkolnych czy uczelnianych¹.

¹ Porównaj: *Education in Saudi Arabia*, <https://wenr.wes.org/2020/04/education-in-saudi-arabia>, (dostęp: 15.04.2023).

Z kolei w rozdziale zatytułowanym *Development of the Education System* opisano, jak wyglądał rozwój edukacji w saudyjskim królestwie. Zdaniem autora pracy rozpoczął się on w 1925 r. wraz z utworzeniem Generalnej Dyrekcji ds. Edukacji. Z czasem powstało wiele instytucji monitorujących lub zajmujących się edukacją w królestwie saudyjskim. Na przykład w 1975 r. powstało saudyjskie Ministerstwo Edukacji Narodowej, które kieruje systemem oświaty po dziś dzień. Ciekawa jest wzmianka o tym, iż pierwotnie edukacja w tej monarchii opierała się na szkołach zwanych *kuttab*, w których uczono m.in. recytowania Koranu oraz pisania i arytmetyki. System ten utrzymywał się do roku 1952, póki w Arabii Saudyjskiej nie wprowadzono obszernego programu rozwoju edukacji.

Natomiast w rozdziale pt. *Imperatives for Reforms* autor zauważa, iż bogactwo wynikające z posiadania złóż ropy naftowej stworzyło nie tylko podwaliny pod przemiany gospodarcze i społeczne, ale także imperatyw reorganizacji systemu edukacji. Jednak proces zmian w sektorze edukacji, w przeciwieństwie do transformacji gospodarczej, był nad wyraz powolny w ocenie Quamara. Trudno się z tym faktem nie zgodzić, przez lata bowiem przeznaczano więcej funduszy na np. zbrojenia wojskowe, infrastrukturę, propagowanie wartości wahhabickich aniżeli na edukację lub system ochrony zdrowia. Zmieniło się to dopiero od połowy lat 70. XX w., kiedy to zaczęto przeznaczać coraz więcej funduszy na oświatę oraz służbę zdrowia.

Z kolei autor pracy *Contemporary Saudi School Education*, przypomniał, iż królestwo saudyjskie ma silny oraz skuteczny system szkół publicznych, który zaspakaja potrzeby ludności saudyjskiej i osób tutaj mieszkających. Z jednej strony można się zgodzić, ale z drugiej, gdy spojrzymy na kazuś wspomnianych wcześniej dziewczynek, kobiet, to można tutaj rozpocząć spekulacje i podważyć opinię Quamara. *A Flourishing Higher Education* to kolejny rozdział interesujący w kontekście rozważań nad stanem saudyjskiej edukacji, w którym przeczytać możemy, iż: „Arabia Saudyjska ma rozległą sieć instytucji szkolnictwa wyższego, które zapewniają do potrzeb edukacyjnych i szkoleniowych młodych Saudyjczyków” (s. 133). W mojej ocenie jest to kolejne stwierdzenie, z którym można dyskutować, lecz zapewne chodzi tutaj raczej o przypadek mężczyzn aniżeli kobiet, które podejmują naukę na uczelniach wyższych. Jako ciekawostkę podaje się, iż coraz częściej saudyjskie uczelnie państwowe i prywatne są ujmowane w rankingach, a raczej w rankingu na najlepszą światową uczelnię. Na przykład siedem saudyjskich uniwersytetów znalazło się

World University Ranking za 2020 r., dwie – Uniwersytet Króla Abdulaziza (KAU) w Dżuddzie i Uniwersytet Al-Faisala w Rijadzie – znajdują się w czołówce 201–250 i 251–300.

Przedostatni rozdział *Women Claim Equality in Education* poświęcony został przypadkowi dziewczynek, kobiet, które chcą pobierać kształcenie. Autor w tej części dodaje chociażby, iż nie tylko w edukacji udział kobiet był niski, ale także w mediach, sądownictwie, sporcie, gospodarce i biznesie. Niechaj ciekawostką będzie fakt, iż Arabia Saudyjska była ostatnim krajem na świecie, który przyznał kobietom prawo do głosowania. Było to w 2011 r. Należy mieć nadzieję, iż z roku na rok od chwili ukazania się niniejszej recenzji książki Quamara będzie dochodziło do liberalizacji prawa w Arabii Saudyjskiej, jeśli chodzi o kwestie praw kobiet i ich udziału w życiu publicznym, a także kulturowym, sportowym, biznesowym i innych gałęziach gospodarki.

Ostatni rozdział *Changing Dynamics of Religion and Education*, poświęcony został ukazaniu dynamiki zmian w systemie oświaty i aspektach religijnych w Arabii Saudyjskiej. Dlaczego pokuszono się o takie połączenie? Edukacji z religią? Jak wspomniano wcześniej, religia i dostojnicy religijni mieli i mają do tej pory ogromny wpływ na kształtowanie się programów edukacji na każdym etapie życia młodych Saudyjczyków i Saudyjek.

Po raz kolejny wspomniano, iż: „(...) saudyjski system edukacji podsycający radykalizm stał się problemem globalnym, który powstał w wyniku następstw ataków z 11 września i podjętej przez monarchię działań naprawczych systemu oświaty, a zwłaszcza oświaty, która była mocno zakorzeniona w dogmatycznych ideach religijnych” (s. 203). Nie ulega wątpliwości, iż zmiana dokonana w 2002 r. w celu poprawy jakości i zniwelowania wpływów religii na system edukacji w Arabii Saudyjskiej, raczej nie przyniosła zamierzonego skutku, czyli w ocenie Quamara, zmniejszenia wpływu na edukację w zakresie: historii, nauk społecznych, a nawet nauk ścisłych.

Z kolei w konkluzji autor, dokonując porównania z okresem lat 50. XX w. do obecnych czasów, stwierdza (i trudno się z tym faktem nie zgodzić), że system edukacji Arabii Saudyjskiej przeszedł długą drogę od tego, co było we wczesnych dniach ustanowienia królestwa. Przez proces reform i zmian podyktowanych dążeniami do zmian społeczeństwa, katalizowanych przez środki reformatorskie podjęte przez monarchię oraz ułatwione dzięki bogactwu naftowemu do roku 2020 saudyjski system edukacji zmienił się nie do poznania nie tylko

od wczesnych lat królestwa, ale także od końca XX w. (s. 227–228). Jednak należy pamiętać, iż nie tylko polityka w tym kontekście oraz nacisk ze strony społeczeństwa, które chciało edukować siebie i swoje potomstwo, ale także zasoby finansowe sprawiły, iż Arabia Saudyjska dokonała ogromnego progresu w kwestii nauczania. Przykład innych krajów muzułmańskich, tj. Jemenu, pokazuje bowiem, iż wieloletnie konflikty, wojny i podziały w społeczeństwie, a co za tym idzie brak należnych funduszy nie pozwalają na zapewnienie nie tylko rozwoju gospodarczego, ekonomicznego, ale i edukacyjnego. Dlatego porównując Dom Saudów w kwestii rozwoju edukacji z innymi krajami, należy być ostrożnym i wziąć pod uwagę wiele czynników, które sprawiły, że saudyjskie królestwo ma dobry poziom nauczania na każdym szczeblu w porównaniu zarówno do sytuacji w tej monarchii sprzed kilku lat, jak i do innych krajów arabskich, takich jak Jemen, Afganistan, Irak.

Przechodząc powoli do zakończenia recenzji, należy wskazać, iż jednym z walorów pracy, prócz trafnych analiz oraz spostrzeżeń, jest to, iż zawiera ona jedną czarno-białą ilustrację (s. 78), która w pełni oddaje poruszany przez autora temat, wskazano na niej bowiem to, jak kształtował się średni wzrost populacji w Arabii Saudyjskiej na przestrzeni 50 lat: 1950–2020. Pozwala to na lepsze zrozumienie, dlaczego doszło do budowy sieci szkół na każdym szczeblu edukacji w Arabii Saudyjskiej. Słusznie wskazano, iż do wzrostu liczby ludności, który nastąpił w latach 1956–1985 przyczynił się tzw. boom naftowy w Arabii Saudyjskiej. W związku z tym wybudowano kilkadziesiąt nowych szkół, które istnieją po dziś dzień.

Natomiast, gdy przechodzimy do mankamentów omawianej publikacji, to brakuje wzmianek o nauczaniu zdalnym w Arabii Saudyjskiej, które wprowadzono na początku marca 2020 r.². Z kolei jak wynika z podziękowań autora datowanych na 5 października 2020 r., rozważania te zakończono na październiku 2020 r. Zatem autor mógł pokusić się w kilku miejscach swojej pracy o własną opinię, analizę naukową dotyczącą nauczania zdalnego w Arabii Saudyjskiej. Niemniej jednak praca utrzymuje swój walor merytoryczny, a także ma znaczący wkład w anglojęzyczną literaturę przedmiotu, wśród której na chwilę obecną, w mojej, nie ma zbyt wielu publikacji, monografii poświęconych saudyjskiemu systemowi oświaty.

---

² *Digitalization of learning in Saudi Arabia during the COVID-19 outbreak: A survey*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8205273/#bib9> (dostęp: 15.04.2023).

Kończąc niniejszą recenzję, należy mieć nadzieję, iż stanie się ona inspiracją do prowadzenia dalszych wnikliwych badań nad stanem saudyjskiego systemu oświaty, z uwzględnieniem stanu i sytuacji, jaka miała tam miejsce od marca 2020 r. do września 2021 r., kiedy to dzieci i młodzież, a następnie studenci powrócili do saudyjskich szkół i uczelni³.

Kamil Pietrasik
Towarzystwo Azji i Pacyfiku
ORCID: 0000-0002-8579-0659
kamilpietrasik@interia.pl

---

³ Saudi students return to school after 17-month online education, http://www.news.cn/english/2021-08/30/c_1310156061.htm (dostęp: 15.04.2023).